

Maxtumquli SABIROV,
O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti mustaqil izlanuvchisi
E-mail: maxtumkuli@mail.ru

O‘zDJTU dotsenti, f.f.d M.Abduvaxabova taqrizi asosida

STRATEGY FOR INTERPRETING THE STYLISTIC DEVICE OF SIMILARITY

Annotation

This article is dedicated to providing information about the stylistic tool of comparison, one of the widely used stylistic tools in literary texts, and its translation strategies. There are six strategies for translating the stylistic device of comparison, and the article shows their role in translation using example analysis.

Key words: comparison, literary text, stylistics, original text, translated text, strategy, stylistic coloring, method, tool.

СТРАТЕГИЯ ИНТЕРПРЕТАЦИИ СТИЛИСТИЧЕСКОГО ПРИЕМА ПОДОБИЯ

Аннотация

Данная статья посвящена предоставлению информации о стилистическом инструменте сравнения, одном из широко используемых стилистических инструментов в художественных текстах, и его стратегиях перевода. Существует шесть стратегий перевода стилистического приема сравнения, и в статье с помощью анализа примеров показана их роль в переводе.

Ключевые слова: сравнение, художественный текст, стилистика, оригинальный текст, переведенный текст, стратегия, стилистическая окраска, метод, инструмент.

O‘XSHATISH STILISTIK VOSITASINI TARJIMA QILISH STRATEGIYASI

Аннотация

Mazkur maqola badiiy matnda keng qo‘llanadigan stilistik vositalardan biri o‘xshatish stilistik vositasi va uning tarjima qilish strategiyalari borasida axborot berishga bag‘ishlangan. O‘xshatish stilistik vositasini tarjima qilishning oltita strategiyasi mavjud bo‘lib, maqolada ularning tarjimadagi roli misollar tahlili yordamida ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: o‘xshatish, badiiy matn, stilistika, aslyat matni, tarjima matni, strategiya, stilistik bo‘yoqdorlik, usul, vosita.

Kirish. Tarjima nazariyasining eng muammoli jihatlaridan biri stilistik vositalarni tarjima qilishdir. Bugungi kunda ham bu jihat tadqiqotchilar, nazariyotchilar va amaliyotchi tilshunos va tarjimashunoslarning e‘tiborini tortmoqda. Badiiy asarning obrazli ifodasini tasirli darajada yetkazish zarurati obrazli vositalar tarjimasini o‘rganish, tarjimada asl nusxaning stilistik ta‘sirini qayta tiklashning asosiy jihati hisoblanadi.

O‘xshatish badiiy diskursda tasviriylikka erishishning eng keng tarqalgan vositalaridan biridir. O‘xshatish nasriy diskursda ham, she‘riy diskursda ham keng qo‘llaniladi. Olimlar har qanday hodisani ommabop tushuntirish uchun ham ularga murojaat qilishadi. Odatda o‘xshatishlar publisistlar tomonidan jonli nutqni ifodalash vositasi sifatida ham qo‘llaniladi.

O‘xshatish obrazli nutqning eng oddiy shaklidir. Deyarli har bir obrazli ifodani o‘xshatish orqali tasvirlash mumkin. Masalan, can- sariq barglar – Barglar oltindek sarg‘aygan. Boshqa stilistik vositalardan farqli o‘laroq, o‘xshatish har doim ikki nomlilikdir: u ikkala qiyoslanayotgan ob‘yektlarni (hodisalar, sifatlar, harakatlar) nomlaydi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. O‘xshatishga berilgan tavsiflarga e‘tibor qaratsak, uning o‘ziga xos xususiyatlarini to‘g‘ri anglab olishimiz mumkin. V.Vinogradov ta‘biri bilan aytganda o‘xshatish – bu mantiqiy usul bo‘lib, uning yordamida ob‘yektiv dunyo ob‘yektlari va hodisalarining o‘xshashlik va farqi jihatlari aniqlanadi[1].

“O‘xshatish bir ob‘yekt badiiy tasvirlash maqsadida boshqa ob‘yekt bilan qiyoslashdir”[2]. O‘xshatish badiiy tasviriy usul bo‘lib, unda tasvir bir ob‘yekt bilan boshqasini solishtirish orqali yaratiladi. O‘xshatish boshqa badiiy

qiyoslardan, masalan, metaforadan har doim qat‘iy rasmiy belgilar (ingliz tilida: as, as if, like, as...as; o‘zbek tilida: go‘yo, bamisoli, xuddi)ga ega bo‘lishi bilan farq qiladi.

Demak, o‘xshatish badiiy diskursning eng ommalashgan badiiy tasviriy vositalardan hisoblanib, u ikki ob‘yektni qiyoslash orqali biridagi sifat va belgilarni yorqinroq ifoda etish maqsadida qo‘llaniladi. Yuqorida keltirilgan misolga e‘tibor qaratsak, barglarning sariqligini yorqinroq ifoda qilish uchun barglarga nisbatan oltin so‘zi ishlatilmoqda. Chunki borliqda eng sariq ranglar turkumida oltin, tilla rang eng yorqin va chiroylisi hisoblanadi. Barglarning sarg‘ayishi, ulardagi rangni ifodalashda oltin, tilla so‘zi ishlatiladi. Bu orqali esa bargning sariqligiga o‘quvchini e‘tiborini yanada qaratishga, shu orqali badiiy matnning badiiy-estetik qiymatini oshirish maqsad qilindi.

Badiiy matnda qo‘llanilgan o‘xshatishli konstruksiyalarni xorijiy tilga tarjima qilish o‘ziga xos murakkabliklarni keltirib chiqaradi. Zamonaviy tarjima faoliyati turli uslubga oid aslyat matnlari bilan bevosita bog‘liq. Bugungi kundagi tarjimashunoslik aslyat matnining uslub va janr xususiyatlari, uning lisoniy va nolisoniy xossalari to‘laqonli o‘rgangan holda tarjima amaliyotiga kirishini nazarda tutadi. Tarjima jarayonida muallifning his-tuyg‘ularini, holatini va kechinmalarini o‘zga tilda qayta ifodalash murakkab jarayonlardan hisoblanadi. Buning uchun tarjimon lug‘at boyligining o‘zi yetarli emas. Bunda tarjimon tarjima matniga tasviriy ifodani singdira bilish muhimdir.

O‘xshatishni bir tildan boshqa tilga o‘g‘irish tarjimonlarni o‘z ishiga juda ham ehtiyotkor munosabatga yondashishga majbur qiladi. O‘xshatishli ifodani tarjima qilish

muammosi nafaqat havaskorlarni, balki professional tarjimonlarni ham chalkashtirib yuboradi[3].

Professional tarjimon matnga yorqinlik va ta'sirchanlik berish uchun asliyat matnda qo'llaniladigan stilistik vositalarni yetkazish usullaridan foydalanadi. Har doim tarjimonlar qaror qabul qilishda ikkilanishlarga duch kelishgan. Ulardan biri asl matndan stilistik vositani ko'chirib olishga urinib ko'rish, yoki buni amalga oshirish imkonsiz bo'lsa, tarjimada xuddi shunday hissiy badiiy ta'sirga ega bo'lgan o'z stilistik vositasini yaratish. O'xshatish stilistik vositasini tarjima qilish borasidagi qarashlar dastlab mana shu ikki tanlovni yoki ikkisidan birini tanlashni o'z ichiga olgan. Badiiy asarning majoziy qiymatini o'zida mujassam etuvchi stilistik vositalarni tarjima qilish ko'pincha turli tillar stilistik tizimining milliy xususiyatlari tufayli tarjimonlarga qiyinchiliklar tug'diradi. Barcha tilshunoslar tarjimada asl matnning qiyofasini saqlab qolish zarurligini ta'kidlab, tarjimon, birinchi navbatda, stilistik vositaning o'zini emas, balki uning vazifasini takrorlashga intilishi kerak, deb hisoblaydilar[4].

O'xshatishlarni chet tiliga o'girishda tarjimon har safar asosiy tasvirni saqlab qolish yoki tarjimada uni boshqasi bilan almashtirish kerakmi yoki yo'qligini hal qilishi lozim. O'xshatishni o'zga tildagi o'xshatish bilan almashtirishning sababi tarjima tili so'zlaridan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari, so'zlarning mosligi va boshqalarda bo'lishi mumkin.

Tarjimaning stilistik aspekti tarjimon uchun zarur bo'lib, usiz chiroyli va saviyali tarjimaga erishib bo'lmaydi. Aynan tilning stilistik jihati nafaqat biror lisoniy birlikni asliyat tilidan tarjima tiliga olib o'tish, balki tarjimonning o'ziga xos yondashuvlari va mahorati bilan ham bog'liqdir. Zero, tarjimaning sifati tarjimonning uslubiy birliklarning ma'nosini qanday yetkaza olishiga bog'liq. Tarjimada tarjimon uchun eng qiyin vazifa ifoda vositalarini tarjima qilishdir. Tarjimon ularga e'tibor bermasdan tarjimani amalga oshirishi mumkin, biroq u saviyasiz, estetik bo'yoqlardan holi tarjimani yuzaga kelishi mumkin.

Mana shunday holatlarga tushib qolmaslik, badiiy tarjimada turli g'alizliklarga yo'l qo'ymaslik uchun badiiy matnda qo'llangan o'xshatishlarni tarjima qilish strategiyalaridan mohirona foydalanish lozim. U.Yo'ldoshev o'z tadqiqot ishida tarjima strategiyasi borasida quyidagi xulosani taqdim etadi: "tarjima strategiyasi tarjima boshlanishidan oldin va jarayonda tuziladigan reja bo'lib, bunga ko'ra, tarjimon o'quvchining maqsadi, mavqei, bilim darajasi, asliyat matnining uslubi kabi omillarni o'rganib chiqib, matni o'girish uchun metod va matndagi kichik birliklar uchun transformatsiya tanlashni o'z ichiga oladi" [5]. Muallifning fikriga ko'ra, asliyat matnda qo'llangan stilistik vositalarni tarjima qilish usul va yo'llarini tarjimashunoslikda tarjima strategiyalari termini bilan talqin qilinadi. Shuningdek, U.Yo'ldoshev o'z ilmiy izlanishida metafora, metonimiya, kioniya, shaxslantirish, mubolag'a va allyuziya stilistik vositalarini tarjima qilish strategiyalarini taklif etgan.

Jaskelainen strategiyani "ma'lumotni olish, saqlash va undan foydalanishga yordam beradigan bir qator ko'nikmalar, harakatlar yoki jarayonlar to'plami" [6], deya ta'riflaydi. Ushbu ta'rifdan tarjima strategiyalari aslida tarjimonlar tomonidan manba matnini o'girishda yuzaga keladigan muammolarga yechim topish uchun amalga oshiriladigan harakatlar to'plami ekanligini anglatadi. Bunday tarjima bosqichlari tarjimon kerakli natijalarga erishgunga qadar asliyat matni to'laqonli tarjima qilish uchun ishlatiladi. Jaaskelainen (2005, p.71)

Piyerini o'xshatishni tarjima qilish bilan bog'liq bo'lgan oltita tarjima usulini o'zida qamrab olgan tarjima modelini taqdim etadi[7]. Bu model o'xshatish tarjimasidagi turli bosqichlarni o'zida mujassam etadi. Pierini (2007, p.31)

Birinchi strategiya – o'xshatishni so'zma-so'z tarjima qilish. Bunda P.Nyumark to'g'ri ta'kidlaganidek, o'xshatishlar asliyat va tarjima tillarida mavjud bo'lsa va ular umumbashariy xarakterga ega bo'lsa, ularni tarjima qilishda so'zma-so'z tarjima usuli qo'llanishi mumkin. Newmark (1981, p.88). Shuningdek, Larson ham ushbu fikrni qo'llab-quvvatlagan holda, o'xshatish tarjima matni o'quvchisi tomonidan to'g'ri talqin qilinsa, tarjimada so'zma-so'z tarjima qo'llanishi mumkin, degan xulosani bildirib o'tadi. Larson (1984, p. 280). Masalan, The clothes she wore were as white as snow – Qiz kiyib olgan kiyimlar qordek oppoq edi. Ushbu matn o'zbek tiliga so'zma-so'z tarjima qilinganda stilistik bo'yoqdorlik mavjud. Chunki oppoq, toza kiyimni qorga o'xshatish hodisasi ingliz tilida ham, o'zbek tilida ham mavjud.

Ikkinchi strategiya – asliyat tilidagi o'xshatishni tarjima tilidagi turli o'xshatishlar bilan almashtirish. Bu strategiyada tarjimon asliyat tilidagi badiiy tasvirni aynan tarjima tilida shu ma'noni beruvchi badiiy tasvir bilan almashtira oladi, chunki asliyat va tarjima tillaridagi o'xshatishlar ham doim ham bir xil tasvirni bera olmaydi. Bundan tashqari, Larson aslyait matnidagi o'xshatishni tarjima tilida xuddi shunday ma'noni ifodalovchi o'xshatish bilan almashtirishi mumkin. Masalan, This man is strong as a horse – Bu kishi filday baquvvat. Mazkur o'xshatish orqali biror insonning kuchli, baquvvat, zabardast sifatleri namoyon etiladi. Ingliz tilida bu kabi sifatlar ot bilan ifodalansa, o'zbek tilida bu kabi sifatlar bilan inson filga qiyoslanadi. Bu bevosita ingliz va o'zbek xalqining milliy mentaliteti, olamning lisoniy tasviridagi farqi bilan izohlanadi. (1984, p. 253).

Uchinchi strategiya – o'xshatishning uning ma'nosiga ko'ra qisqartirish hisoblanadi. P.Nyumarkning takidicha, tarjimon tasviriy ifoda ma'nosining ahamiyatini e'tiborga oladi va shunga ko'ra uni qisqartiradi. Bu usul tarjima tilida o'xshatish ifodasini kamaytirish uchun qo'llanishi mumkin. Masalan, Something in the field shines bright like a diamond – Dalada bir narsa olmosdek yaltirardi. Bu yerda ingliz tilidagi o'xshatishli matnda yorug', nur sochmoq ma'nolar ham mavjud. Biroq, tarjima tilidagi "olmosdek yaltiramoq" birikmasi bu ma'nolarsiz ham asliyat matnidagi ma'noni ifodalab kelmoqda.

To'rtinchi strategiya – o'xshatishni tasviriy ifodaga aylantirib berish. Bu usulda tarjimon tarjima tilida turli izohlar qo'shish orqali o'xshatishning badiiy tasvirini yanada yorqinlashtiradi. Masalan, ingliz tildagi "As clean as a whistle" o'xshatishli birikmasi o'zbek tiliga so'zma – so'z "hushtak kabi toza" tarzida tarjima qilinadi. Biroq, ushbu birikma yuqoridagi strategiyadan foydalanib, tarjima qilinsa, o'zbek tiliga "yog' tushcha yalagudek toza" tarzida tasviriy ifoda orqali ifoda qilinadi.

Beshinchi strategiya – individual o'xshatishni turg'un o'xshatishga aylantirish tarjima strategiyasi. Ushbu strategiyada odatda muallif tomonidan yaratilgan va asarda o'ziga xos badiiy estetik zavq bag'ishlash uchun qo'llanadigan individual o'xshatishlar turg'un o'xshatishlarga ayranitiriladi.

Masalan, His left hand was still as tight as the gripped claws of an eagle gapidagi as tight as the gripped claws of an eagle o'xshatishli birikmasi individual o'xshatish bo'lib, uni Ernest Hemingvey "An old man and the sea" asarida qo'llangan. Mazkur matn o'zbek tiliga "Uning chap qo'li hamon burgutning qisilgan tirnoqlariday qattiq edi" tarzida tarjima qilinadi. Biroq ushbu gapni yuqorida takidlangan strategiya orqali tarjima qilsak, "Uning qo'li hamon tarashadek qotib qolgan edi" tarzida ifoda etiladi.

Vanihayat, oxirgi strategiyada tarjima tilida muammoli deb hisoblangan o'xshatish yoki o'xshatishli birikma tarjima matnida tushirib qoldiriladi. Masalan, ingliz tilidagi "My father has eyes like a hawk. He finds out even the minutest of things" matni o'zbek tiliga "Otamning ko'zlari

lochinga o'xshaydi. U yeng kichik narsalarni ham bilib oladi." Tarzida tarjima qilinadi.

Demak, o'xshatish va o'xshatishli birikmalar yuqorida takidlab o'tilgan oltita strategiyalardan biridan foydalanish orqali tarjima qilinib, ular asliyat va tarjima tillarining o'ziga

xosliklari, shuningdek, asliyat va tarjima tillari sohiblarining milliy-madaniy, kognitiv xususiyatlari, xalqlarning dunyoqarashi, muallifning badiiy olam tasviriga yndashuvlari, insonlarning streotiplari asosidan tanlanadi.

ADABIYOTLAR

1. Виноградов, В. В. Проблема авторства и теория стилей / В. В. Виноградов. – М. : Гослитиздат, 1961. – С. 31.
2. Голуб И.Б. Стилистика русского языка ДОС. М.: Рольф; Айрис-пресс, 1997. – С. 247.
3. Горшков, А. И. Русская стилистика/ А. И. Горшков. – М. : Астрель, 2001. – 367 с.
4. Гальперин И.Р. Перевод и стилистика.- В сб.: Теория и методика учебного процесса. -М.: изд-во АПН, 1960. –С.38.
5. Ёўлдшев У. Ҳажвий матнлар таржимасининг лингвостилистик ва лингвокультурологик хусусиятлари (инглиз тилига таржима қилинган ўзбек халқ латиғалари). фил.фан.ном. диссератцияси. –Т.: 2017. –Б. 61.
6. Jaaskelainen, R., (2005). Translation studies: what are they? Retrieved November 11, 2006 from <http://www.hum.expertise.workshop>.
7. Pierini, P. (2007). Simile in English: From description to translation. CÍRCULO de Lingüística Aplicada a la Comunicación (clac) 29, 21-43